

חוברת

דף השבוע

מסכת כתובות חוברת

דף נ'

קונטרס מלא מראי מקומות חשובות על כל דף ודף
כדי לסייע את הלומדים החשובים של מסגרת 'דף השבוע'

דף נ

תוכן

- א. אם יש איסור ליתן יותר מחומש לצדקה
- ב. מה לומדת הגמ' מאמו של אביי
- ג. גדר כח הבעל בנכסי מלוג
- ד. מהי הסברה לומר שהבנות ניזונות מן המטלטלין

א) אם יש איסור ליתן יותר מחומש לצדקה

- א. **סוגיית הגמ':** הגמ' מביאה כמה תקנות שתקנו חכמים באושא, ואחת מהן היא, 'המבזבז אל יבזבז יותר מחומש'. ומבואר ברש"י, דהיינו שאין לאדם ליתן יותר מחומש של נכסיו לצדקה. וטעם התקנה מבואר בגמ', משום שיש לחוש שמא יבא הנותן עצמו לידי עניות. [ועי' בתוס' בב"ק (ט): שנקטו, דלאו דוקא לצדקה, אלא ה"ה שאין ליתן יותר מחומש בשביל שום מצות עשה, וכן נפסק ברמ"א (או"ח סי' תרנו סעי' א)].
- ב. **מחלוקת בגדר התקנה:** ויש לדון, אם גדר התקנה הוא שאסור ליתן יותר מחומש לצדקה, או רק שאין אדם חייב ליתן יותר משיעור זה. ומלשון הרע"ב (פאה א, א) משמע שגדר התקנה הוא שאין חיוב ליתן יותר מחומש, אך אין איסור בדבר. אולם במשנה ראשונה (ד"ה וגמילת חסדים) השיג עליו, דמסוגיין משמע שאסור לבזבז יותר מחומש. וכן נקט בשו"ת אג"מ (יו"ד ח"א סי' קמג) שיש איסור בדבר. [ועי' בעטרת שמואל].
- ג. **סתירה ברמב"ם:** בספר תורת זרעים (פאה א, א) הקשה סתירה בדברי הרמב"ם, שמדבריו בפירוש המשניות (פאה שם) משמע שמדת חסידות היא ליתן לצדקה גם יותר מחומש, ואולם ביד החזקה (ערכין פ"ח ה"ג) משמע, שמי שמפזר ממונו יטותר מחומש אינו חסיד אלא שוטה ואין מרחמין עליו. [והעיר עוד, דמשמע מדבריו דאין איסור בדבר, וקשה, דהגמ' בסוגיין משמע דאסור לעשות כן].
- ד. **תירוץ:** התורת זרעים כתב ליישב דעת הרמב"ם, שיש לחלק בזה בין שני ציורים, אם עניים באים לפניו לבקש צדקה, בזה מדת חסידות היא ליתן גם יותר משיעור חומש, אך באופן שלא באו עניים לפניו, אלא שהוא רוצה לחפש אחר עניים כדי ליתן להם צדקה, בזה אין ליתן יותר מחומש כלל, ומי שעושה כן מיקרי שוטה. [ועי' בספר אהבת חסד להחפץ חיים (ח"ב סוף פי"ט) שכתב לדינא כדברי התורת זרעים].
- ה. **אופנים המותרים:** יש אופנים שלכו"ע מותר לבזבז יותר מחומש. באהבת חסד כתב (ח"ב פ"כ), דעשיר מותר לבזבז גם יותר מחומש, וכן במי שיש לו פרנסה קבוע. וכתב עוד, שמי שרגיל לבזבז יותר מחומש בשביל צרכי העולם הזה, כל שכן דרשאי לעשות כן בשביל צרכי העולם הבא. והביא עוד בשם השיטמ"ק בסוגיין, שמותר לבזבז יותר מחומש בשביל החזקת התורה, [עיי"ש באהבת חסד שביאר טעם הדבר].

ב) מה לומדת הגמ' מאמו של אביי

- א. **דברי רש"י:** הגמ' מביאה בשם אמו של אביי, 'בר תליסר לתעניתא מעת לעת, ובתינוקת בת תריסר'. וברש"י (ד"ה ובתינוקת) העיר, דבחורה בת י"ב שנה חייבת בתענית מדאורייתא, ולמה הוצרכה הגמ' ללמוד דין זה מאמו של אביי. ותירץ, דכוונת הגמ' לשנת הי"ב, בזמן שהיא בת י"א שנה. [ועי' בספר הערות שכתב, דרש"י פירש בכל הדברים המובאים בגמ', שהכוונה היא על דרך זה, ודלא כדעת התוס' (ד"ה בר שיח)].
- ב. **קושיית האחרונים:** המהרש"א הקשה, מדוע המתין רש"י להעיר כן רק לגבי תינוקת, ולמה לא הקשה מיד לגבי המימרא של 'בר תליסר לתעניתא', שבחור בן י"ג שנה חייב להתענות מדאורייתא. [עיי"ש שתיירץ, דצ"ל דרש"י לא גרס כלל 'בר תליסר לתעניתא', וכמו שגם הרא"ש והרי"ף לא גרסי לה, אך עי' בספר אור החמה שהעיר ע"ז, שמדברי רש"י לעיל בסמוך (ד"ה לתעניתא) משמע דגרס לה].
- ג. **תירוץ:** גם הר"ן הקשה על רש"י כקושיית המהרש"א. ותירץ הר"ן, דרש"י נקט, דגבי תינוק ע"כ אין הכוונה לתחילת שנת הי"ג, דס"ל לרש"י, שמצד מצות חינוך אין חיוב על קטן להתענות מעת לעת שנה שלימה קודם גדלותו, משא"כ לגבי תינוקת ס"ל לרש"י שמצד מצות חינוך יש לה להתענות שנה קודם גדלותה. [וכ"כ בקיקיון דיונה, ועיי"ש שכתב, שבזה מיושב מה שהקשו התוס' (ד"ה ובת) על רש"י].
- ד. **אכתי קשה:** אך אכתי קשה, דא"כ יש להקשות כקושיית רש"י על המימרא של 'בר תליסר לתעניתא', דלמה הוצרכה הגמ' ללמוד מאמו של אביי שבחור בן י"ג שנה חייב להתענות, דהא בר עונשים הוא וחייב בזה מדאורייתא.
- ה. **תירוץ:** באור החמה ביאר, שאין כוונת הגמ' ללמוד דינים מאמו של אביי, אלא למדו ממנה כיצד לאמוד כוחותיו של ילדים, שהיתה פקחת גדולה. ועפי"ז תירץ, דלא העיר רש"י על המימרא של 'בר תליסר לתעניתא', משום דיש לפרש, שבאמת לדינא אין צורך בזה לאמו של אביי, כיון שחייב בזה מדאורייתא, אלא שזכר אגב שאר הדברים, אבל לגבי תינוקות א"א לומר כן, דלא מובא לגבי תינוקת אלא ענין התענית בלבד.

ג) גדר כח הבעל בנכסי מלוג

- א. **סוגיית הגמ':** מובא בגמ', 'באושא התקיננו, האשה שמכרה בנכסי מלוג בחיי בעלה, ומתה, הבעל מוציא מיד הלקוחות'. וברש"י ביאר הטעם, משום דשויהו רבנן לבעל כמו לוקח בנכסי מלוג, ונמצא שהוא הלוקח ראשון, וממילא יכול להוציא הקרקע מיד הלוקח שני. [ועי' בר"ן שכתב, שזהו רק אם לבסוף מתה האשה קודם בעלה, אך אם לבסוף מת הבעל קודם אשתו, הלוקח זוכה בהנכסים].
- ב. **ב' זכויות של נכסי מלוג:** והנה בדין נכסי מלוג מצינו שתי זכויות נפרדות: א. הבעל אוכל הפירות של הנכסי מלוג. ב. הבעל יורש הנכסי מלוג אם מתה אשתו בחייו. ולגבי הדין הראשון אין צורך לתקנת אושא, דמשנה מפורשת היא (לקמן עח): שאם האשה מוכרת פירות של נכסי מלוג יכול הבעל להוציאן מיד הלוקח. אך תקנת אושא שייכת לגבי הזכות השני, באשה שמוכרת עצם הקרקע של הנכסי מלוג.
- ג. **מחלוקת הראשונים:** הרא"ש כתב, שלא זה בלבד שיכול הבעל להוציא הקרקע מיד הלוקח, אלא שלא חלה המכירה כלל, כיון שיש לבעל זכות בהנכסים. וכ"כ הר"ן. אולם החלקת מחוקק (סי' צ ס"ק כז) דייק מדברי הרמב"ם (אישות פכ"ב ה"ז) שהוא סובר שהמכירה חלה, אלא שיכול הבעל להוציא הנכסים מיד הלקוחות אחר מיתת אשתו. [ועי' בשו"ע (שם), שנחלקו בזה המחבר והרמ"א לדינא].
- ד. **יסוד המחלוקת:** באבני מילואים (שם ס"ק יב) כתב, שיסוד המחלוקת הנ"ל הוא בגדר תקנת אושא, דהרא"ש נקט דגדר התקנה היא, דאלמוה רבנן לזכות הבעל בנכסי מלוג עד שהוא נחשב כמו לוקח, ולכך ס"ל שאין המכירה חלה כלל, אולם הרמב"ם נקט דגדר התקנה הוא, שלא הניחו חכמים לאשה להפקיע זכות הבעל לירש הנכסים ע"י מכירה, ולכך ס"ל שלא חלה התקנה עד לאחר מיתת האשה.
- ה. **נפקא מינה:** הדרישה (שם) הביא נפק"מ בין השיטות, לגבי אם יכול הבעל לבנות על הקרקע קודם מיתת האשה, שלדעת הרא"ש יכול לבנות, שהקרקע שלו, אבל לדעת הרמב"ם אינו יכול לבנות, שאינו זוכה בקרקע עד לאחר מיתת אשתו. [ועי' בספר הערות, שאע"פ שאפשר שלבסוף ימות הבעל קודם אשתו, וא"כ יזכו הלקוחות בהנכסים, מ"מ להרא"ש יכול לבנות, שלא חלה המכירה עד לאחר מיתת הבעל].

ד) מהי הסברא לומר שהבנות ניזונות מן המטלטלין

- א. **סוגיית הגמ':** מאריכה לדון, האם הבנות ניזונות גם מן המטלטלין שירשו הבנים מאביהם, או רק מן הקרקע, ולבסוף מסיק הגמ' (לקמן נא), 'הלכתא ממקרקעי ולא ממטלטלי'. [ומביאה הגמ', 'בעלייה התקיננו שיהו בנות ניזונות מן המטלטלין', אך מסיק הגמ' דתקנה זו לא נתקבלה לדינא].
- ב. **הטעם:** ומבואר בגמ', שטעם הדבר שאין הבנות ניזונות מן המטלטלין הוא, משום דזכות הבנות ליטול מזונות מנכסי אביהן נלמדת מזכות כתובת בנין דיכרין, והרי כתובת בנין דיכרין נגבית רק מקרקע ולא ממטלטלין. וביאר רש"י (ד"ה דלמא), 'שתי תקנות הללו שתקנו חכמים בתנאי כתובה לומדות זו מזו'. והדבר מובן עפ"י הא דמבואר בגמ' ב"ב (קלא), דשתי תקנות אלו נתקנו בחד בי דינא.
- ג. **קושיית הפני יהושע:** הפני יהושע (ד"ה רש"י) הקשה, למה הוצרכה הגמ' ללמוד דין זה מכתובת בנין דיכרין, והרי תיפוק ליה דלא עדיף זכות הבנות ליטול מזונות משאר חוב ממון על נכסי יתומים, והרי הכלל הוא, שכל חוב על נכסי יתומים נגבה רק מקרקע ולא ממטלטלין. [וכן הקשה הבית יעקב, עיי"ש מה שתירץ].
- ד. **קושיית רעק"א:** וכעין זה הקשה רעק"א (לרש"י ד"ה או דלמא), דהנה רש"י העיר, היאך אפשר לומר שיש לגבות מזונות הבנות ממטלטלין, הא תנאי כתובה דינו ככתובה, והרי הכתובה נגבית רק מקרקע ולא ממטלטלין, [עיי"ש מה שתירץ]. והקשה רעק"א, אמאי העיר רש"י רק מכח הכלל דתנאי כתובה ככתובה, ולא הקשה בפשיטות, שכלל גדול הוא שאין לגבות חוב ממטלטלי דיתמי. [וכן הקשה הפני יהושע].
- ה. **תירוץ:** הפני יהושע תירץ עפ"י יסוד גדול בעיקר דין מזונות הבנות, שהחוב לזון את הבנות אינו חל על האב, אלא על הבנים עצמם, ונמצא שאין זה חוב האב שירשו הבנים, אלא הוא חוב הבנים עצמם, וממילא לא שייך בזה הכלל דאין לגבות חוב ממטלטלי דיתמי. [ויסוד הנ"ל, שהחוב לזון הבנות חל על הבנים עצמם ולא על האב, כתב גם האבנ"מ (סי' צו ס"ק כ), והוסיף, שכן הדין לגבי חובת הבנים לזון האלמנה].

דרף נ

בענין המבזבז אל יבזבז יותר מחומש

בגמ' מובא, שבאושא התקינו 'המבזבז אל יבזבז יותר מחומש', [ועי' בגליון הש"ס, שבאמת תקנה זו כבר נתקן מקודם, אלא ששכחוהו וחזרו והסכמו על דעת הראשונים]. ויש לדון בכמה שאלות נחוצות בדין זה.

[א] יש לדון אם שיעור חומש שייך דוקא בענין צדקה, או שהוא הדין בשאר מצוות, שאין לאדם לבזבז בשביל מצוה יותר מחומש. ומצינו בזה מחלוקת הראשונים. רש"י (ד"ה המבזבז) כתב שדין זה שייך לגבי 'עניים', ומשמע דס"ל שהוא דין מיוחד בצדקה. אולם מדברי הרמב"ם (הל' ערכין פ"ח הי"ג) מבואר שנקט דלאו דוקא צדקה, אלא כך הוא הדין בכל מצוות, וז"ל שם, 'לעולם לא יקדיש אדם ולא יחריס כל נכסיו, והעושה זה עבר על דעת הכתוב כו', ואין זו חסידות אלא שטות כו', אלא כל המפזר ממונו במצות, אל יפזר יותר מחומש'.

[ב] יש לעיין אם יש איסור לבזבז יותר מחומש, או שאין זה אלא עצה טובה. וכבר חקר בזה האג"מ (יו"ד ח"א סי' קמג), וז"ל שם, 'ובדבר אם תקנת אושא שאל יבזבז יותר מחומש הוא איסור או רק עצה טובה'. ומפשטות לשון הגמ' בסוגיין, 'אל יבזבז', משמע שאסור לעשות כן. ובאג"מ (שם) דייק כן גם מלשון הגמ' לקמן (דף סז). אך הביא האג"מ, שכבר נחלקו בזה המחבר והרמ"א, שהמחבר כתב (יו"ד סי' רמט סעי' א), שמי שידו משגת ליתן גם יותר מחומש יכול לעשות כן, וז"ל המחבר, 'שיעור נתינתה, אם ידו משגת, יתן כפי צורך העניים, ואם אין ידו משגת כל כך, יתן עד חומש נכסיו'. אולם הרמ"א חולק עליו ופסק שבכל אופן אין לבזבז יותר מחומש. וכן הביא החפץ חיים בספרו אהבת חסד (פ"כ אות ב), שיש בזה מחלוקת בין המחבר והרמ"א. ושוב הביא החפץ חיים עוד שיטה בזה, וז"ל, 'יש אומרים דהא דאמרי' אל לבזבז יותר מחומש, היינו בשרוצה מעצמו לחפש אחר עניים ולחלק להם צדקה, אבל כשבאו לפניו עניים רעבים או ערומים כו', ורצונו לתת על זה יותר מחומש, רשאי ומדת חסידות הוא'.

[ג] יש לברר מהו האופן הנכון לחלק כספי חומש. והחפץ חיים בספרו אהבת חסד (שם) הביא, שמעיקר הדין יש לחלק החצי הראשון של החומש, דהיינו מעשר נכסיו, בשביל החזקת התורה, ואח"כ יש לחלק החצי השני של החומש, דהיינו עוד מעשר מנכסיו, בשביל שאר צרכי צדקה. וז"ל שם, 'ואופן החלקה של מדת חומש, מהנכון לחלקם לחצאין, באופן זה, היינו מעשה אחד לבעלי תורה כו', ומעשר שני לשאר צרכי מצוה'.

[ד] יש לעיין אם יש ציורים שהם יוצאים מן הכלל, ובהם מותר לבזבז יותר מחומש. והחפץ חיים (אהבת חסד שם) כתב, שמותר לבזבז יותר מחומש בשביל החזקת התורה, והוכיח דבר זה מיששכר וזבולון, שזבולון נתן ליישכר הרבה יותר מחומש נכסיו, והח"ח ביאר טעם הדבר, משום שאין זה נחשב נתינה ופיזור, אלא הוא שותפות, ולכן לא שייך שיעור חומש. וז"ל הח"ח, 'ודע עוד, דכל עיקר התקנה [דאין לבזבז יותר מחומש] הוא לסתם צדקה, אבל להחזקת התורה מצדד בספר שיטה מקובצת (כתובות נ.) דלא שייך זה כלל, וכן בדין, אחרי שעבור זה יש לו חלק בשכר תורתו, כמו שמצינו ביששכר וזבולון כו', דכיון שיש לו ע"י ההחזקה חלק בשכר תורתו, אין שייך ע"ז שיעור, וכמו שיוסיף להחזיק כן יתוסף לו חלק בשכר התורה'. אך יש לעיין בסברא זו, שלכאו' אפשר לומר כן גם בשאר מצוות, שאדם שנותן מממונו כדי להחזיק איזו מצוה, יש לו חלק בשכר המצוה, וא"כ מאי שנא החזקת לימוד התורה מהחזקת שאר מצוות, ועדיין צ"ע.

[ה] יש לסיים בדברי מרן הגרא"מ שך זצ"ל (איגרות, ח"ג עמ' עט) בענין חומש, וז"ל שם, 'אני ב"ה מקיים מצות חומש, ולא חסר אצלי כלום'.

דף נ

היאך תקנו חז"ל לפטור מצות צדקה יותר מחומש

גמרא:

אמר ר' אילעא באושא התקינו המבזבז
אל יבזבז יותר מחומש תניא נמי הכי
המבזבז אל יבזבז יותר מחומש שמא
יצטרך לבריות

תמצית הסוגיא:

מובא בגמ', שב"ד של אושא התקינו שאין לאדם לבזבז לצדקה יותר מחומש של נכסיו, כדי שלא להביא את עצמו לידי עניות.

והקשו האחרונים קושיא גדולה, היאך אפשר שתקנו חז"ל לפטור את האדם מליתן צדקה יותר מחומש, והא כיון שמן התורה אין שיעור לצדקה, היאך עקרו דבר מן התורה. וביותר קשה, שאף אם נימא שמצד המצות עשה אין חיוב ליתן יותר מחומש, מ"מ הרי יש בצדקה גם לאו אם לא יתן, וחייב אדם ליתן כל ממונו כדי שלא לעבור על איסור לאו.

וכתבו האחרונים כמה מהלכים כדי ליישב קושיא זו. יש מתרצים שכיון שמצד המצות עשה דצדקה אין חיוב ליתן יותר מחומש, ממילא גם אין בזה איסור לאו. ויש מתרצים, שתקנת אושא מיירי רק באופן שאין בו איסור לאו.

ויש שכתבו לתרץ בדרך חדש, שבאמת עיקר הפטור מליתן יותר מחומש לצדקה אינו תקנת חכמים כלל, אלא הוא דין תורה. ומצינו שכבר נחלקו בזה הראשונים, כמו שיתבאר.

תמצית מראי מקומות

קושיית האחרונים

א. גמ'

מובא בגמ', שבאושא התקינו 'המבזבז אל יבזבז יותר מחומש'. וברש"י ביאר, שאין לאדם ליתן צדקה לעניים יותר מחומש של נכסיו.

ב. מרחשת ח"א ס"ו מג

הקשה, היאך יתכן שחז"ל תקנו שאין צריך ליתן לצדקה יותר מחומש, שאע"פ שאין חיוב ליתן יותר מחומש כדי לקיים מצות עשה, הרי בצדקה יש גם לאו למי שאינו נותן, וצריך ליתן כל ממונו כדי שלא לעבור על איסור לא תעשה.

תירוץ א'

ג. מרחשת ח"א ס"ו מג

תירץ עפ"י יסוד גדול בהלכות צדקה, שהלאו בצדקה שייך רק באופן שיש מצות עשה, ולכן אם מצד המצות עשה אין חיוב ליתן יותר מחומש, ממילא אין בזה גם איסור לאו.

ד. שו"ת מהרי"ל דיסקין ס"ו כד

הקשה כקושיית המרחשת, וגם תירץ כדרכו, שלגבי צדקה הלאו אינו איסור בפני עצמו, אלא הוא סניף להמצות עשה, ולכן באופן דליכא מצות עשה, ממילא אין כאן גם לאו.

תירוץ ב'

ה. נחלת יעקב להנתיבות, פר' ראה טו, ז

כתב, שמה שתקנו חז"ל שאין חיוב ליתן לצדקה יותר מחומש, זהו רק באופן דליכא לאו, רק מצות עשה, אבל באופן שיש גם לאו אין שום שיעור לחיוב נתינת צדקה.

וכתב לחדש, שהלאו דצדקה אינו שייך בסתם עני, אלא דוקא בעני ערום ורעב, אבל המצות עשה דצדקה שייכת גם בסתם עני.

ו. חוט שני הל' שבת ח"ב עניני יו"ד אות ג

כתב לחלק על דרך הנ"ל, שתקנת אושא שייכת רק באופן שיש רק מצות עשה, אבל לא באופן שיש גם לאו.

אמנם כתב לחלק בין הלאו והעשה באופן אחר, שהלאו שייך רק כשבא עני לפניו ממש, אבל בלאו הכי, אע"פ שיש מצות עשה ליתן צדקה למי שידוע בו שהוא עני, מ"מ ליכא לאו.

ז. בית אהרן ד"ה המבזבז

כתב גם כן כעין דברי החוט שני, שאם אדם רואה עני דחוק, לא שייכא תקנת אושא, וצריך ליתן יותר מחומש.

ועפ"י"ז כתב ליישב קושיית השיטמ"ק מהא דמבואר במדרש דר' טרפון נתן לר' עקיבא יותר מחומש נכסיו כיון שראה את דוחקו.

[ועי' בספר אהבת חסד לבעל החפץ חיים (ח"ב פי"ט סעי' ד בהגהה), שכתב ג"כ לחלק בין קיימי לעניים לבין לא קיימי עניים, עיי"ש].

עוד מהלך

ח. ברכת אברהם בענין אל יבזבז

הקשה כעין קושיית האחרונים, היאך תיקנו חז"ל שאין צריך ליתן יותר מחומש, והא לכאו' נמצא שעקרו דבר מן התורה.

ותירץ באופן אחר, שבאמת עיקר תקנת אושא אינה פטור מליתן יותר מחומש, שפטור זה הוא מן התורה, [עיי"ש שהביא מקור לזה], אלא עיקר התקנה היא ששיעור חומש אינו פטור בלבד, אלא יש גם איסור לבזבז יותר מחומש.

ט. גליון הש"ס ד"ה באושא

הביא בשם הירושלמי, דדין זה שאין לבזבז יותר מחומש, אינו תקנת חכמים כלל, אלא הוא הלכה למשה מסיני, אלא ששכחו את הדין וחזרו ועמדו והסכימו על דבר הראשונים. ולפי"ז יוצא, שעיקר הפטור מליתן לצדקה יותר מחומש הוא מן התורה ולא מדרבנן, וכדברי הברכת אברהם.

י. ר"ש, פירוש הרא"ש פאה פ"א מ"א

קאי על הא דאיתא במשנה 'אלו דברים שאין להם שיעור כו' וגמילות חסדים'.

הר"ש כתב, דע"כ איירי רק בגמ"ח בגופו, שהרי גמ"ח בממונו [צדקה], יש בו שיעור חומש. אבל הרא"ש כתב, דאיירי גם בגמ"ח בממונו, שהמשנה מיירי לענין דין תורה, ושיעור חומש הוא רק מדרבנן.

ומבואר שנחלקו הר"ש והרא"ש, אם שיעור חומש הוא מן התורה או רק מדרבנן.

בפסח, אף שאינם מתייבנת בטלם מילתו והוא צמילת זכריה, ואף שיש לחלק קלח טעמים כיון שהם שלה הרי מילתם ממכבחה, אבל מילת זכרים מלך מה הם מעבדים באכילה אה סאב טיב לא מלך קרבה דא"כ יעבב גם אחיו או שאר קרוביו, אפי"כ משום שהאב טעליו מועלת מלוא מילה שיך לטבב אבל לא להאס. אבל עכ"ס מוין טעבוב אכילה הפסח מלך מילת זכריו ועבריו אינה טייבס אל מילת מילה מלך טלמס, וכמו במילה עבדיה ואיב הכ"ג גם במילת בנה. שוימ טמוהרטיא בחייה טמד בקושיה כח"ד ותי' כמו טכחבתי, ומה טממה כח"ד אחאי לא מוקי לה בטלל ה' כאן מוהל למול בחנם או בככר — באמת בכר הניש כזה הרשביא זיל בתי' על הא דטומטום טנקרס ביני ביני, ובה אפטר למקדס והי בר מהילל גם בטלרל, ואס משום שאין כאן מי טבקי לקרוע ואיב גם בטאין האב בקי למול גיב והי ללו בר מהילל, ותי' משום דרוב בקאין הס במילה הדיב בר מהילל משא"כ בקריעת הטומטום שאין הכל בקאין טבוב ללו בר מהילל, יעו"ט, ומטירלח גם קושיהי: (ז) **נמינ** טפט הגרס וטבוב הפסח למילתא קמייחא ע"ד טפיק טל כח"ד אס מתייב לבובו כל ממוט כרי לקייס מלוא מילה בזמנה:

שאינו מתייב לבובו כל ממוט ולזה קמ"ל קרל מלל טפמד טל דס רטך וכמו טפירטיי לא הפמד טל טמך ומתייב לעמד על כל לרדין כדי שלא יאכר דס רטך, ולמי' הרי מוכח מכאן דלי ללו קרל דלל טפמד טריר הימי לטבר דלל מתייב לבובו כל ממוט כדי להילל נפס מישראל, הרי טס הלל נפסוח טממורה מכל טספ טכמורה ודומה כל ליט טכמורה, מימ לא ה' מתייב לבובו כל ממוט טיז להיזא מלמו לירי פניות, ואיב מכש"כ משאר מלוא ואפי' מלוא מילה טרלף שאיט מתייב לבובו כל ממוט ע"ז:

(ט) **אמנ** יש לרמז זכ, דבאמת יש לנלררה למידק מל מה טלמד הרלכ"ד זיל דליט מתייב לבובו כל ממוט טל מלוא אפי' טוברת מהא דטכבובו אל יבובו יומר מחיטס — ומלך רל"י ה'א מהלוא זרקק לשאר מלוא, אכרי בהטבת אכרה אמרו אכרתי ואכרתי מנירו טלו קודס משום דלל יהי' כך אכיון — טלך קודס ללל כל ארס, הרי טכמטוט טכין ארס למכירו איט מתייב לבובו ממוט כדי לקייס מלוא כדכר הנוגע להכרו, ואיב אין רל"י מלרקה, ולרקה הוי מלוא טנוגע להכרו ובוט טלו קודס ללל ארס, ע"כ בוס אמרו דווקא טלל יבובו יומר מחיטס, אבל טלר מלוא אפטר טמתייב לבובו כל ממוט טיז:

ורגה כוו לא טמטמי, אבל בכיוולא בוס טמטמי, טפרי טיקר דכר שאיט מתייב לבובו כל ממוט אף על מלוא טוברת למרה הרלכ"ד ז"ל מהא דמכובו אל יבובו יומר מחיטס, והרי מלוא זרקק גדולה מכל המלוא וכל הטעמים עיכו מן הלרקה הרי' טטובד טיז ויס טס גיב ללו דלל חלמך ולא חקפן אה ירך וכמו טבי' החי'ס' בביב (תי' ב') דמטריה כופין כ"ד עליה אף טממן טכרס בלדה, ואטפי"כ איטו מתייב לבובו כל ממוט *) איב טכ"ג גם במלוא מילה, ולא טוד, טהרי מלוא זרקק כוללה גיב כל מיני זרקוט בטטולס וגם מלוא טריון טבוים טהיא מלוא רכס ואין לך מלוא גדולה מו דגס מוכרים סיט ללורך טריון טבוים, כמו טבי' החי'ס' בכיב טס דמילתח דפטיטח ה'א, ולקייס מלוא מילה נראה לכאורה דאין מוכרין סיט כרי לקיימה מללל נקיס אלא ללמוד מורס ולטוש אטס, ואס איחל ינקוט גמי מלוא מילה, ואיל דמילתח דפטיטח ה'א ול"ג למיחני — זס אינו מלין לנו לפטוט כ"כ, ואיב הרי מלוא טריון טבוים ודל"י גדולה ממלוא מילה ואטפי"כ גם כס אמרו דלל יבובו יומר מחיטס, וכמו דמוכח מהא דלמריקן בניטין (ט"ב) דאין טריון אה הטבוין יומר מכדי דמיהס ומפרס בגמי' משום דוחקא לנבורה ופרט"י דלל מטני, הרי כדי דלל מטני אין מתייבס לבובו גל' מחווס טל טריון טבוים, ואיב מכש"כ טל מלוא מילה דקולל מיניה דליטו מחויב לבובו כל ממוט: (ח) **ורגה** בטנהדרין (ט"ג א') איחל: ובה [טהוב חייב להילולן מהכח [מלל טממד טל דס רטך] נפקא, מההס נפקא: אכרה נוטו מוין, חיל והטבוטו לו, אי מההס טו"ח ט"מ בנפטיה אבל מיטרה ומינר אגורי איחל לא קמ"ל, וקסע לי וכי כטורה מלוא זכר טכבוטו לו משאר מלוא טכמורה טמתייב להילוא ממוט ע"ז ואין הוי סיד דליט מתייב למיטרה ואגורי, ובה מלוא הללל נפס מישראל גדולה מכל הטמט טכמורס, ואין לא יהי' מתייב לשכור ולהילוא ממוט כדי להילל: ועיב נראה לי דהא דלמריקן אבל מיטרה ואגורי לא — היינו להילוא ולבובו כל ממוט, ויינו משום דהיא דמלוא הטבוטו לו הוה דהוי כשאר מלוא

אב"ב באמת לקייט, דהרי בהטבת אכרה וכדומה טכמטוט מלך טלמח אין כה חסרון כיס וע"כ אמרו דמקייס טיש כה חסרון כיס להמשיב איט מתייב לקייס מלוא זכר ולמדו זכר טשך קודס ללל ארס, אבל במקום טכמטוט להמלח לאמרה טמתייב להילוא ממוט טיז כוס מלוא הלרקה — בזה לא טייך לומר טוב טלך קודס ללל ארס, דמטמט זכר לא נאמר כלל דין זכר דל"כ לא יקייס מלוא זרקק כלל, איב טיב מלוא זכר לא נכנסה כלל טלך קודס ללל ארס, וכיון טעל ללל מלוא טכמורה טמתייב להילוא ממוט ולחכר כיוס, איב הרי' דומס בתיט זרקק טמתייב להילוא ממוט ואטפי"כ אל יבובו יומר מחיטס, טפיר למד הרלכ"ד זיל מוס גם לשאר מלוא, אפי' מלוא טוברת, ורל"י:

(י) **מערחה** ה'א דלמרו בטנהדרין אבל מיטרה ואגורי לא, באמת יס לומר טה"ח שאיט מתייב להילוא כלל ממוט ע"ז, כיון דנפקא לן מהטבוטו לו לרבות הטבת נוט, איב לא חמיר מהטבת טמוטו וכמו דבהטבת מתייב איטו מתייב להילוא ממוט ולחכר כיוס כמו טלמדו משך קודס ללל ארס, הכיב בטמט הטבת נוטו אמריקן דטלך קודס ללל ארס ולזה קמ"ל מקרל דלל טפמד דבטלל נפסוח מתייב להילוא גם ממוט ע"ז, ומטסה אין רל"י מחוטיה הנמ' דטנהדרין כלל, דמלוא הטבת נוטו טלרי דהיא באמת שאיט מתייב להילוא ממוט כלל ע"ז, ואמר דנפקא לן מקרל דליט טל דס רטך, לו באמת מתייב להילוא ממוט טיז אס נאמר דעל מלוא ליט דטכ ואל מטסה גיב מתייב לבובו כל ממוט כמו טכטפיק בוס הפמיג טכילו טפיה טי' קריז סקי"ד, ובאמת כדכר מפרוס יולל מפי הריביטס זיל טי' טפ"ז טלף טלל יטבור טל ליט טכ ואל מטסה גיב מתייב לבובו כל ממוט: וחינו דומה לעטס, ותיטס טל האחרונים זיל טעלמו מהס דכרי הריביטס זיל אלו, ובה דכפריון טבוים איטו מתייב לבובו כל ממוט כמו טכוכהי מנח' גיטין, הייט טהיס דכפריון טבוים אף דהי' מלוא רכס מימ אין כס משום ליט טל דס רטך שאינו אלא טיבא טרואה

(*) **וכבאורה** יש לעיין הלא טל מליט מתייב לבובו כל ממוט ולבלי לטבור עליה, איב במלוא זרקק טיש כה גם כרי ללו אחאי אינו מתייב לבובו כל ממוט ויהי' לנלררה טווס לזה למה טכביאו טפיה טי' ריג טייל דעל מלוא לא טמטס דטב ועל מטסה אינו מתייב לבובו כל ממוט, אבל באמת לקייט דמלוא לא חלמך ולא חקפן אינה אלא כמקום טמתייב לקייס מלוא זרקק דכזה האלימה מורס מלוא זרקק גם בללוי, אבל במקום טלל מלוא טלו מלוא זרקק מטילל אין כה לאוין כלל, וממילא גם בבובו כיון שאינו מתייב במלוא זרקק בבובו כל ממוט גם ללו אין כאן, וכמו טבי' במלוא כל תלמד טלמח שאיט אלא במקום חייב:

דמוכח יותר מחומש, עי' להלן], מכל מקום כאן כל זמן שאין לו אינו חייב בצדקה כלל. וכן נראה, שזהו מצות עשה דגמילות חסד בגופו שמדברי סופרים¹⁰⁵. והנה אם כן, אף מי שקיים ופזר חומש מממונו ובא אחד לבקשו לעשות, אינו חייב משום מצות עשה דצדקה, ואף משום מצות עשה דברי סופרים דגמילות חסד בגופו, נראה לי דאם יש לו בטלה דמוכח דזה הוי כממון, כדקיימא לן גבי אבידה¹⁰⁶, דגם כן אינו צריך לבטל [ומאי דקיימא לן גבי כיבוד אב מבטל ממלאכתו¹⁰⁷, מכל מקום ודאי דאין זה רק חומש ימים כימי שכיר, דאם לא כן ימות ברעב¹⁰⁸, ויש להאריך], וחומש זה דצדקה ודאי עולה גם לגמילות חסד בגופו כהאי גונא, ואינו נחשב למצוה בפני עצמו, ואינו צריך לפזר עוד, וכדמות ראייה מדהתיר הט"ז (י"ד רמ"ט, א) לעשות מצות אחרות במעשר, משמע שכולם נכללים במעשר, וכל שכן הני.

והנה זה נראה פשוט, דאי עביד ודאי קיים מצות עשה, לא מבעיא במקום שהיה יכול לתבוע ממנו ומוחל לו, דודאי לצדקה תחשב לו, אלא אף אם אין לו לעני לשלם [וכדמות ראייה, דהא הלל רץ לפני העני (כתובות ס"ז, ב), אף דבודאי אם שימש אחד לחבירו בכי האי מילתא דלא שויא לכו"ע, יכול לומר איני חפץ בשימושך ותתבעני על זה. אך יש לומר דבאמת משום מצות עשה דואהבת לרעך קעביד לה, שהפריזו בה הלל יותר מדאי], מכל מקום לצדקה תחשב לו. תדע, דבכל התורה כולה מלאכה ככסף ממש, כמו גבי קדושי אשה¹⁰⁴, אף שאין לה לאשה עכשיו לשלם כלל, ורק משום דמלוה היא אינה מקודשת, או משום דפחות משהו פרוטה [מה שאין כן בצדקה דודאי אף בפחות משהו פרוטה מקיים, תדע, דלא חשבה התנא בפרק הזהב (ב"מ נה, א) בכלל הפרוטות, וכהאי גונא הקשה הט"ז בהלכות יין נסך (סימן קל"ג ס"ק ו), ולשון הש"ס (ב"ב ט, ב) כל פרוטה ופרוטה מצטרפת ודאי לאו דוקא נקיט], ועל כרחך שההנאה גופה נחשבת ממנוא, והוא הדין כאן כל שהעני חפץ ונהנה בזה והלה עושהו הוי כנותן לו. אלא שיש לדחות, דשם הא גופא דקידושין הוי כפסיקת מעות עבור המלאכה ונחשבת ככסף, מה שאין כן כאן, מי החשיב המלאכה לכסף, [בהאי ענינא לא הבנתי מה שכתב להביא ראייה מדקיימא לן (שקלים פ"ד מ"ג) הקדש מתחלל על המלאכה, דשם מגיע כבר לאומנין בשכרן, מה שאין כן כאן עדיין לא נעשה ממון], מכל מקום לא ניחא לחלק בהכי, כיון שהיה יכול לתבוע בב"ד על זה, שם כסף עלה.

והנה בגוף ענין החומש, היה נראה לי דלאו מן התורה היא, רק תקנת חז"ל לעבור בשב ואל תעשה, דמן התורה אין לה קצבה. דאף דגם בכל המצות קיימא לן דאין צריך לבזבז יותר מחומש¹⁰⁹, מכל מקום הא מבואר שם דבלא תעשה צריך ליתן את כל אשר לו, והרי כתבו התוס' פרק קמא דבבא בתרא (ח, ב ד"ה אכפיה) דבצדקה לאו נמי איכא, דלא תאמין. והיה נראה לי מהא דסלקא דעתיה דבן פטורא בריש פרק איזוהו נשך (נ"מ סג, א) דצריך ליתן הקיתון של מים גם לחבירו, אף דכל אשר לאדם יתן בעד נפשו, והוי יותר מחומש טובא, ועל כרחין כיון דאיכא בה לא תעשה דלא תעמוד על דם רעך. אבל נחמתי, דבצדקה דהלאו קאי על העשה ממש, ודאי במקום דליכא עשה גם לאו ליכא. ואיפכא יש לומר, דבן פטורא לא פליג רק בפיקוח נפש, אבל בצדקה ודאי לא אמר שיצטרך ליתן כל אשר

מכל מקום אין זה אלא אחרי שכבר עשהו, אם כן כבר נעשה ממון וכנ"ל, וניתן לעני, אבל קודם לכן אין לחייבו לעשות, ואף דבשאר מצות ודאי חייב לטרוח [אם לא בשכר בטלה

מקורות וצינונים

- 107. שו"ע י"ד רמ, ה
- 108. ראה שו"ע שם.
- 109. שו"ע או"ח תרנו בהגה.

- 104. קידושין מח, א-ב.
- 105. ב"מ ל, ב.
- 106. ב"מ לא, ב.

מנת שאתעשר, הרי זה צדיק גמור, במעשר השני אמרו, דיעקב נמי במעשר השני התנה. וזה שאמר לו חוץ מזו, היינו אף דבכל המצות אסור לנסות מכל מקום במעשר השני שהוא רשות מותר לנסות. והביא לו ראיה מדכתיב הביאו את כל המעשר ובחגוני נא בזאת, ומלת כל ריבויא הוא לרבות מעשר השני. אבל ודאי דאין להביא ראיה מן המתעשר דבודאי עישר ומן המתרושש שלא עישר, דלפעמים אף המעשר מתרושש, אף דהתורה העידה דכל המעשר יתעשר דנראה בשכר המעשר הוא העושר, מ"מ הא כבר העידה התורה שיש עוונות שהעושה אותם מתרושש כמאמר החכם (משלי ו, כו) בעד אשה זונה עד ככר לחם, וכן (ב"מ ע"א ע"א) המלוה בריבית נכסיו מתמוטטין, והרכה כיוצא בהן, ולו נתכנו עלילות מי גרחה מפני מי.

ועוד נראה דהעושר אין שכר כלל בשביל הצדקה כי שכר מצוה כהאי עלמא ליכא, אך הוא על דרך הא דכתיב (משלי כא, כא) רודף צדקה ימצא צדקה, ופריך הש"ס (ב"ב ט ע"ב) וכי משום דרודף צדקה וכו', ומשני שהקב"ה ממציא לו מעות שיעשה מהן צדקה, והיינו שהקב"ה ממציא לו מעות הרבה שיהיה לו מה לעשר. וכן הוא כוונת ר' יוחנן במה שאמר בשביל [שתתעשר], היינו שהקב"ה ימציא לו מעות כדי שיהיה לו במה לעשר. והו"ג כ"כ כוונת הקרא עשר תעשר, כלומר אם תעשר פעם אחת יהיה לך הרבה לעשר. והא דאמר בשביל שתתעשר, היינו שיכול ג"כ לכון בזה, רק דעיקר כוונתו יהיה שתתעשר למען יוכל לעשות בחייו, ולא יהיה כוונתו להתעשר בשביל הנאת עצמו, רק יהיה כוונתו בשביל עשיית הטוב ואז ממילא יתעשר, כדכתיב רודף צדקה

ימצא צדקה. ולפ"ז לא קשה מה שהקשה הר"ף בעין יעקב א"כ כל בני אדם יהיו עשירים, ולפי מה שכתבתי אתי שפיר, מפני דרוב בני אדם אין כוונתם בשביל כך רק להנאת עצמם. ובוה אתי שפיר מה שאמר (תענית ט ע"א) עד שיבילו שפתותיכם מלומר די, דלכאורה קשה היאך אפשר שימצא מי שיאמר די והא אין אדם מת וחצי תאוותו בידו (קהלת רבה א, יג), ולפי הנ"ל אתי שפיר שהכוונה שלא יאמר די לנתנת הצדקה אף שאמרו המבוכו אל יבוכו יותר מחומשו, לפי שהקב"ה ממציא לו מעות שכל אימת שיצטרך ליתן צדקה יהיה לו מה שיתן משיעור מעשרו, ולא יהיה אפשר כלל בשפתיו לומר די מחמת שיהיה לו כ"כ הרבה שיראה בעיניו שנתנית הצדקה יהיה פחות החומשו:

לא תאמץ את לבבך וגו' ולא ידע לבבך בתתך לו (ש, ז). יש להקשות בהא דאמרינן בש"ס (ב"ק נו ע"ב) דשומר אבידה הוי שומר שכר משום פרומה דרב יוסף דהעוסק במצוה פטור מן המצוה, והרי בצדקה יש ג"כ תרי לאווין לא תאמץ ולא תקפויץ והעוסק במצוה אינו דוחה לא תעשה שבתורה. ולזה נראה לחדש ולומר דהא דמצינו מצות צדקה מעשר וחומש היינו כמצות צדקה דמי שאין לו מאתים זו נוטל מן הצדקה, אבל אם היה רואה ערום ורעב אין שיעור לזה, ורק כי תראה ערום וכסיתו ואם רעב האכילהו לחם, וע"ז קאי לאו דלא תאמץ דהוי כנוטל נפשות. ועוד ראייה מפלוגתא דר' עקיבא (ור"י) [ובן פטורא] במי שיש בידו קיתון של מים (ב"מ סב ע"א), ור"ע דאמר חייו קודמין היינו דווקא כשחייו תלויין בזה, אך כשאין חייו תלויים בזה וחיי חבירו תלויין בזה ודאי צריך ליתן מה שיש לו, ומו שאינו

סוגיית הדרף

שני

קובץ ענינים

חומ

של

דלמא הדילוג הוא ליום שלאחריו ולפי"ז אף שמתחיל חודש אחר הרי היא מדלגת ליום שלאחריו שהוא א' בחודש הבא.

ונראה שאין צריך לחוש לחודש הבא כלל והוסת מתבטל מאליו דאין החודש הבא המשך לחודש הזה, כיון דאין זה וסת הפלגה אלא וסת החודש [דגדר וסת החודש בדילוג הוא דאמרינן דהיום בחודש גורם שבחודש הבא תראה בדילוג] ואין לחודש המשך הרי הוסת בטל, ואין לחוש לזה.

ואמנם בחודש שלאחריו אם ראתה בא' בחודש, ובחודש לאחריו ראתה בב' בחודש שנראה שמתחיל כאן שוב וסת הדילוג, אפשר דיש לחוש לג' לחודש הבא כיון דלא נעקר הוסת אלא שלא היה לאיזה דילוג לחוש, וצ"ע.

והנה לכאורה במסולקת דמים כגון מעוברת ומניקה שנסתיימו ימי הנקתה והיה לה קודם העיבור וסת החודש בדילוג, לכאורה סגי בראיה אחת כדי לחזור ולחוש לוסת הדילוג שהיה לה, ואפשר דוסת הדילוג הוא רק בהיותו ברצף עם החודשים הקודמים, ובזמן שלא ראינו דילוג בסדר אחר אין צריך לחשוש לדילוג, אך אם ראתה פעם אחת בדילוג כגון בא' ובחודש לאחריו בב' אפשר דיש לחוש לג' לחודש שלאחריו וכנ"ל, וצ"ע. (T).

ג. חיוב צדקה למי שנתן מעשר או חומש

מי שכבר נתן מעשר כספים או חומש, פטור מליתן לעני המבקש ממנו צדקה שיעור "די מחסרו אשר יחסר לו" אף במקום דקיימי עניים [עי' ספר אהבת חסד פ"ט], מ"מ אם בא אליו עני ומבקש ממנו צדקה ויש לו פרוטה ליתן הרי הוא חייב ליתן לו, דאף שכבר קיים המצות עשה דצדקה מ"מ צריך ליתן שלא לעבור על הלאוין "לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ירך מאחיק האביון".

והן אמנם הלאוין דצדקה קשורים לחיוב מ"ע דצדקה וכדחזינן לענין עוסק במצוה דפטור ליתן צדקה לעני הבא לפניו מדינא דפרוטה דר' יוסף, התם כיון שעוסק במצוה הרי הוא כאילו לא נמצא כאן וכשם שנפטר מהמצות עשה כן נפטר גם מהלא תעשה דצדקה.

אבל מי שנתן מעשר כספים או חומש הרי שחז"ל פטרו אותו מליתן עוד כדי שלא יבזבז כל נכסיו, והוי כמי שאין לו עוד מה ליתן לעניים, אבל כלפי החלק הנוסף במצות צדקה בלאוין של "לא תאמץ" ו"לא תקפוץ את ירך" ויש לו פרוטה ליתן לא חשיב לענין זה כאילו אין לו שהרי יש לו פרוטה וחייב ליתן לו כדי שלא לעבור על לאוין אלו.

כיוש, ולכן משום פסידא דאלמנה חוקנוה אדוניה, אבל ככתב נכסו לבנו דמיה' הוא כמכר וע"ש, וכיון שכן אין ל"מ בין ממייסד לאחר מיתה, ואפילו לאחר מותו נמי אין מויליין למונות האלמנה כיון דהוי כמכר ודו"ק, אלא דמן ההוב' מוכח לכאורה דהטעם דלא קיי"ל חקיקת אושא לאו משום דמיקרי משעבדי, דבד"ה הוא ואשתו ההאמנו להוכיח דבניה דבניה לאחר אין אשתו מוגינת ונרצחו להביא ראיות ליה, ואי נימא דלמסקנא נס צבנו הוי משעבדי, למה הולדכו להביא ראיות בטותן לאחר, כיון דנס צבנו הוי משעבדי, אע"כ דטעמא דאין ניזוגיית מנכו הוי נוסוס טעמא דניערות, ולכן שפיר יס ל"מ בזה שלאחר הוי משעבדי, ובגון היכא דליכא טעמא דניערות, כגון לאחר מותו, דבצבו גביא מויהא, ומאחר לא גביא: דף ג' ע"א **בגמ'** אלא אי אמרת דינא עשייתו צבי, הנה בשמ"ק כסוגין התאמן להוכיח דלא כרש"י

שפירש דטעמא דהקנת אושא דהוא ואשתו ניזוגין מותן, לא הוי זה כ"א מכת הקנת הכמים ולא מדינא, דמדניא כיון שקבד נתן מהנה לאחרים, אין לאחר נמנהו כלום, אלא דטעם דהקנת אושא הוא מן הדין ממש, דידרו דעת הכרית לאמוד דעתם שלא נתן על דעת שחזיה הוא ואשתו וימותו ברעב, ומה שכתבו לו משכשו אם לא יטכך הוא להם, והחקיקו דקאמר, פירושו שירדו לכוף דעת הכרית ע"ש, ומאן ג"ל להוכיח כהשמו"ק, דאי כשיטת רש"י קשה טובא קושייתו דלעיל, דמג"ל בלחמא לפי המסקנא דאין אשתו מוגינת, דעיקר הפשיטות הוא מ"מ"ש כאן דאי דינא הוא עשייתו צבי, וא"כ לא מוכח מזה כ"א שהוא צעמאן אין ניזון מנכו, אבל נס אשתו מגיל שאינה ניזוגיית, הא יס חלקן ביניהם, דלאשתו שמחויב הוא לזונה ולא היה ראוי לתת הנותנה כלל, ומשום אפילו אם נתן לא הוי מהנהו מהנה וכמ"ש לעיל, אע"כ כשיטת השמ"ק, דעיקר טעם דאושא הוא מכת אומדנא, וא"כ הוי בדריה אומדנא יותר טובא מנאשתו, ואפ"ה פשיט דמהנהו מהנה אפי' לגבי נפשיה וכ"ש לגבי אשתו, ואכן כשיטת רש"י ג"ל דכע"כ יסבור כשיטת המדריכי דאשתו ניזוגיית אפילו לפי המסקנא ודו"ק:

שם **בגמ'** המצוה אל יבזבו יותר מחומש, בשעיה מקובלת הביא להקשות דאיחא במד"ר (פ' ברה) ר' טרפון יבז לר' עקיבא שית מיהא קנטרין דכסף א"ל כו' עד א"ל אית נס יבז מנן אפכי דידה הן א"ל גבי דוד מלך ישראל כתיב פור נתן לאבינום לרקתו עומרה לעד, ופי' המדרש הכי הוא איה בר נש דהיבז מנן, כלומר בחנם, שאין לו שכר ע"ז, דהא אל יבזבו יותר מחומש, ומביא רביה מרוד שפור ונתן הרבה, הכי שמוהר לבזבו יותר מחומש, ואמנם זה רבות בשנים ככתבו בחבורתו מלח אהרן (דרוס כ"ט), דהיינו דוקא כשמבזבו מרזונו הטוב, ולא קיימי עניים לפניו. בזה הוא שאמרו שאל יבזבו יותר מחומש, משא"כ אם קיימי עניים לפניו ורואה את דוחקם, בזה לא יוכל להתעלם ומחויב לתת להם די מהאורס אפילו כשהוא הרבה יותר מחומש ובמ"ש באורך, ולפי"ז לא קשה מיהא דר' טרפון שבתדרש, דכיון שראה בדוחק ר' עקיבא פזיר לתת לו הכוס גדול די מחסורו שחסר לו, ובוה יתורן נמי הייה דתענית (דף כ"ה) גבי ר' אלעזר איש ברתומא דהו טשו מניה גבאי לדיקה דכל מה דהו גביה הוי ייב לכו, והלא הוא יותר מחומש, אע"כ משום דגבאי לדיקה הו והעניים בלו לפניו וכיון שראה דוחקם פזיר להם הרבה, וכעת מלאתי כדברי צביה"מ להרמב"ם (פ"א דפאה) ע"ש ובספר א"ה פ"ט:

בתורה הבעל מוילא כו' אינ דכתב לה דו"ד אין לי כו' עמ"ש במהרש"א ועמ"ש מזה לקמן כ"פ הכותב:

שם ע"ב **בתורה** ומאי עלייה כו' ומסיק עד כמה משמע עד כמה שרו כו' ע"ש היטב, שמלונס משמע דדוקא היכא דמת האב ונריין לזכוס דעתו אז אין שמין יותר מעשור נכסי, אבל האב בחייו יוכל לתת כמה שירצה ואפילו יותר מעשור, ואמנם לפי הראיה שהביאו מיהא דליקמן (ד"ב ע"ב) דאמר הש"ס עד כמה על כו' עשור נכסי, י"ש להוכיח שנס בחיי האב אסור ליתן יותר, דהא קאי התם אהיה דאמרין דהקנו כהובת בנין דכרין כו' שיקפון ויחשוב לבהו ופגדן מי איכא מידי דרמונא אחר ברא לירות ברתא לא הירות כו' וע"ז קאי עד כמה, והיינו בחיי האב, ואפ"ה קאמר דויהר מעשור נכסי אסור ליתן, ועיין בר"ן בשמעתין שהוכיח בלחמא מיהא דלקמן דאפילו

האב בחייו אסור ליתן יותר, וא"כ תמיה על תוס' דנחתו נמי לראיה הזאת, ולמה לא כתבו רבותא יותר גדולה שאפילו האב עלמו אסור ליתן יותר, והג"ל ליישב עפ"מ"ש ההפלאה לקמן ד"ב ליישב לשון הש"ס דקאמר מי איכא מידי דרמונא אחר ברא לירות ברתא לא הירות ואתו רבנן ותקנו דברתא תירוס, דהא בחיי האב מיירי התם, וא"כ מתי ש"ך לשון תירוס, וכתב הוא ז"ל דקאי זה על תקון חז"ל לפרנסה ביחומה כדאיחא לקמן ס"פ מוילתא האשה שביחומה שמיין בדעת האב בחייו, וא"כ ע"י תקון היה שהקנו חז"ל שיקפון ויכתוב לבתו, מיעקרא נחלה דאורייתא לאחר מותו, דהא לאחר מיתת האב נותנין כדרך שהיה נותן בחייו ע"ש, ולפי"ז י"ל דעל האב בחייו לא ה"י קשה כלל להש"ס מאיזה טעם הקנו שיהן, דודאי שביחיו יוכל לתת כמה שירצה, רק עיקר הקושיא הוא משום שצ"י הקנה היות יומשך הבנת נחלה לאחר מיתתו, וע"ז משני דלא חשו לכך משום דהא נמי דאורייתא, וע"ז קאמר הגמ' עד כמה, פי' שעד כמה יוכל ליתן לאחר מיתתו, שלא יהיה הבנת נחלה, עד עשור נכסי, וכל עיקר השקלא ופריא לפי"ז, לא הוי כ"א בלאחר מיתה, אבל בחייו ודאי שיכול ליתן כרזונו, ולדקו דברי ההוב' שלא הוכיחו מזה כ"א בלאחר מיתה, אלא דלפי"ז תמוה דעת הר"ן שהוכיח דאפילו בחיי האב נמי אין ראוי לתת יותר מעשור, דהא אדרבה מלשון הש"ס דהתם, דברתא לא תירוס, משמע דלא קאי התם כ"א בלאחר מיתה, וכן מוכח נמי מן התוס' דהבא, והרא"ש צ"ל מוילתא האשה, שלא הוכיחו מהתם כ"א בלאחר מיתה, וכני המדריכי מיהו' אברהם שמעון שמי' שוררני להביא עוד ראיה, שעל האב עלמו אין שום קצבה מעובדא דאבא סוראה דלקמן ד"ב, דיהודא בר מרימר אישתיק סבר אבא סוראה דמרתא קא רתא, ופרש"י משום דאין הגדוניה הוגנת בעיניו, כתביה לכל מה דהוה ל"י ע"ש, ובשלמא אי נימא שעל האב עלמו אין שום קצבה ויכול לתת כמה שירצה, היה אפשר לאבא סוראה לחשוב שיהיה בר מרימר יכעוס עליו מפני שאין בגון בעיניו כסוס הגדוניה, דאחרי שביכולתו לתת יותר, היה לו בלחמא לתת יותר לכבוד יהודה בר מרימר, אבל אי נימא דהקצבה דעשור נכסי הוי נמי על האב עלמו, א"כ יקשה ברתמי, אי איך יכול כלל לחשוב שיהיה בר מרימר יכעוס על מה שלא פסק הרבה, כיון דדבר שיש לו קצבה הוא, ודאי שביין זה יהודה בר מרימר שאין זה מפני שלא יחשוב לכבודו, כ"א משום שאסור להוסיף על הקצבה, ואיך ס"ד שיהיה ב"מ יכעוס על שלא פסק יותר מן העשור ויחשוב זה לפגישת בכבודו. ב' דאפילו אם הוא חשב שיהיה ב"מ כועס ע"ז, מ"מ הו"ק סוף איך הוסיף לכתוב כל מתי דהוה ליה, אחרי שאסור להוסיף על עשור נכסי משום הסבת נחלה אטו משום דיהודה יכעוס יעשה הוא איסור, והיה לו לומר ליהודה בר מרימר דמשום הכי אינו מוסיף, משום דאסור לפשות כן, אלא על כרחק שעל האב עלמו אין שום קצבה ויכול להוסיף כרזונו, ושפיר חשב שיהיה יכעוס ולא ייירר בעיניו הגדוניה, וגם הוא ג"פ מחשבתו כתב לכל מה דהוה ל"י כיון שמתיר לעשות כן, ועיין ברת"א (אה"ע ס' ק"ג) שהביא דעת הר"ן דאפי' בחיי האב אינו ראוי להוסיף, ובבאורי הגר"א לין המקור מהך שובדא דיהודה ב"מ, משום דאמר אי מינאי דידי אפי' מתי דכתבת כו', וכן בר"ן גופא שם מעובדא זה דאסור, ולא זכיתי להבין דהא לכאורה מוכח מכאן להיפך דעל האב עלמו אין איסור, והא דאמר רב יהודה רב מינאי דידי אפילו מתי דכתבת כו', היינו משום דכתב דרך כפייה כיון שכתב לכבודו, שמוה הטעם לא רצה ליתן כלל אללו, וכמו דאיחא בגמ' שאמר לו מעילאי דידי היינו עשייה, הא אילו לא היה זה כפייה ה"י מותר ודאי, ול"ע בדעת הר"ן:

דף ג'א ע"א בתורה סוף סל כל העומר לגזוז כנוז, אפי"ז דפלוגתא דר"מ ורבנן היא כו', ולעד"ז ליישב, דפלוגתתם אינו כ"א לענין שבוטה ודמומה, דבוה הוי ההג"ז והקפידה שהקפידה התורה במטלטלי דוקא ולא בקרקע, ל"ז מילתא דתלי בסכרא, דמגד הסכרא לא נשך שום חלוק בין קרקע למטלטלין לענין חיוב שבוטה, אלא שדך עורה התורה. החיוב הוא דוקא במטלטלי ולא בקרקע, אבל באיכותו של דבר לא נמצא שום חלוק ביניהם, ולהכי כשאנו דיינין לענין דבר העומד

וצ"ע ממה דאיתא ביצמות (פ"ה ע"א) דאלמנה לכה"ג לית לה מזונות מחיים, כיון דבעמוד והולא קאי, ומי"מ אחר מיתה אית לה, הרי בהדיא דזו תקנה בפניע מדיני כתובה. ולכאוי ז"ל דגס בתורת תנאי כתובה יש לחייבו, אלא דבאופן שחייב מחיים המשיכו אותה תקנה ענמה, ודוחק קלת, ולי"ע.

וברמב"ם (פ"י"ח הי"ד) הניה נשים רבות, אע"פ שגאון זו אחר זו ניוזנות בשוה (כמו) שאין דין קדימה במטלטלין, וכתב הראב"ד ואפילו ניוזנות מן הקרקע לפי שאין חיוב במזונות אלא לאחר מותו, וכבר הגיע שעת החיוב לכולן צבת אחת, והוי"ל כלוה ולוה וחזר וקנה שכולן שוין בו עכ"ל. ומבואר להדיא בראב"ד שאין החיוב אלא לאחר מיתה, ובשיטת הרמב"ם יש לדון, ע"ש במ"מ. ועי' אי"מ (נ"ג ס"ק כ"ז).

דף נ' ע"א

בענין אל יבזבו יותר מחומש

א) המבזבו אל יבזבו יותר מחומש. לכאוי ז"ע דעני מבקש עובר בעשה דאורייתא ובי לאוין, עי' ברמב"ם (מתניע פ"ו הי"ב), ובאהבת חסד כתב מרן בעל החפץ חיים ז"ל שבאמת כה"ג עני מבקש לחס וכו' שפיר חייב גס ביותר מחומש. אמנם באיגרת הגר"ח כתב, ולמען ה' שתפרוש את החומש כאשר ליויתך וכו' כי בפחות מזה עוברים כל רגע על כמה לאוין ועשין וכו', עכ"ל. ומשמע פשוט דע"י החומש נפטר מכל הלאוין ועשין. ולכאוי ז"ל דחכמים פטורוהו ויש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשו"ת.

אמנם נראה דשיעור חומש הוא שיעור דאורייתא, ובאמת מן התורה פטור ליתן יותר מחומש, וכדילפינן מיעקב אבינו, דזהו השיעור ללדקה, ומה שחידשו באש"א הוא דיש א"ס ר ליתן יותר צמי שרואה לפניו משורת הדין, אבל גס מדאורייתא פטור הוא.

וכן נראה ממשי"כ הרמ"א (או"ח תרכ"ו) דאפילו במלוה עוברת חיי"ל לבזבז עליה הון רב וכמו שאמרו המבזבו אל יבזבו יותר מחומש, ע"ש במ"ב (סק"ו וח"ו), והרי במלוה עוברת מבטל בידים מי"ע דאורייתא, ומאחר שלא נזכר ע"י איסור או ציווי שלא ינהוג להוילא טפי, אלא שאינו צריך הרי משמע שאין זה בכלל תקנת אושא, ואי"כ ז"ע כמה נפטר, ומה השוה הרמ"א לתקנת אושא דמיירי בלדקה. ולי"ע.

ולפי"ד אתי שפיר, דלעולם השיעור הוא שיעור דאורייתא, ואין ני"מ בדאורייתא בין לדקה לשאר מלות, וחכמים לאו לפטור ממה שהתורה חייבה, וכיון דפטור מהעשין והלאוין, בעי"כ משום דזהו שיעור המלוה, והלאוין תלויין בעשה, וחכמים לאו באו להוסיף אלא שגס אס רואה לא יבזבו יותר מחומש. ולפי"ד אתי שפיר, דעכ"פ לענין פטור שפיר יש ללמוד מזה לכל המלוות, דמדאורייתא אין ני"מ בין כל מלוה עוברת ובין לדקה.

ולפי"ז דברי הגר"ח מבוארין, דע"י שפירש חומש ני"ל מכל העשין והלאוין של לדקה, דכבר נפטר וילא ידי חובתו. שו"ר באהבת חסד (ח"ב פ"ט אות ד') שהביא דברי הגר"ח וע"ש משי"כ בזה.

ז) ומה שלא תיקנו באש"א אלא על לדקה, ולא כן בשאר מלוות, וכדמוכח בתוס' צ"ק (ט' ע"ב ד"ה חילימא) ע"ש, נראה דיש לחלק, דבלדקה אס בא להוסיף הרי אין גבול, דלעולם יש עניי"ס כדי כל ממונו, משא"כ במלוה עוברת דלא שכיח כולי האי ואכתי לא יבא לידי עניות כי"כ, דרק כדי שיעור המלוה יוליא, ועי"ל דשמא יעני הוא סברה בלדקה, דלאו כל כמיניה להוילא ללדקה באופן שע"י הוא ענמו יוקק ללדקה, משא"כ בשאר מלוות. ודוק.

וע"ע משי"כ צ"ק (ט' ע"ב) על תד"ה חילימא, ועוד בד"ה סס ע' בזה"ל, וד"ה סס לכאוי.

ג) וברמב"ם סוף הל' ערכין (פ"ח הי"ג) לעולם לא יקדיש אדם ולא יחריס כל נכסיו, והעושה כן עובר על דעת הכתוב שהרי הוא אומר מכל אשר לו ולא כל אשר לו כמו שבארו חכמים, ואין זו חסידות אלא שטות שהרי הוא מאבד כל ממונו וינטרף לצריות וכו' אלא כל המפור ממונו במלות אל יפזר יותר מחומש וכו', ובה"ל מתניע (פ"ו הי"ה) בא עניי"ס ושא"ל די מחסורו ואין יד הנותן משגת, נתן לו כפי השגת ידו, וכמה עד חמישית נכסיו מלוה מן המובחר וכו', ומשמע מזה דליכא איסור ליתן יותר אלא דזהו השיעור למלוה מן המובחר.

ונראה דמקורו בירושלמי, עי' לשונו בשמ"ק בשם הרב המעילי, שכתב בזה"ל באש"א התקינו שיהא אדם מבזבו חומש ממונו למלוה וכו', ומשמע שלא אסרו, אלא אמרו שיתן כן למלוה מן המובחר, ונראה דגס בצבלי פירש כן דרק להנהגה, וכשי"כ בה"ל מתניע לגבי הקדש ומלות בכלל. ומי"מ י"ל כשני"ת, דהשיעור לפטור הוא שיעור מדאורייתא שאי"ל טפי, ובאש"א התקינו שלכתח' יעשה כן למלוה מן המובחר, וכמו שביארנו לעיל דמלוה לזון הבנים. וכן בסמוך התקינו שיהא אדם מגלגל עם בנו עד י"ב שנה, מכאן ואילך יורד עמו לחייו, שקבעו כן ההנהגה הראויה. ויש ח"י"ן ברמב"ם בזה"ל מתניע שלעשיר גדול שירו משגת שפיר שייך ליתן טפי, וכמשי"כ באהבת חסד, דבאופן שרור שלא יבא לידי עניות שפיר יכול לבזבו טפי. וק"ק ממה דבה"ל ערכין לא נזכר מזה, וגם ק"ק מה דבה"ל מתניע לא כתב בה"ל ערכין שאינו ראוי להוסיף טפי. ולי"ע.

שו"ר בילקוט (פקודי ד"ה וצלאל) שכבר קודם אושא היתה הלכה בידם שלא יבזבו יותר מחומש ושכחיה, ע"ש.

שוב הראוני משי"כ בשנות אליהו בפאה (פ"ח מ"א) ד"ה וגמילות חסדים, שכתב דהמבזבו יותר מחומש הוא מן התורה, ומה שהתקינו באש"א, דהיתה הלכה למשה מסיני ושכחו וחזרו ויסדו, ושכן הוא בירושלמי ע"ש.

וע"ע משני"ת בצרכי"א עמי"ס פסחים (מ"ט ע"א) ד"ה סס לכאוי.

